

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

<...> Обвинувачі, будучи найважливішими представниками системи здійснення кримінального правосуддя, завжди зберігають честь і гідність своєї професії. <...>

Посада обвинувачів суворо відмежовується від виконання судових функцій.

Обвинувачі відіграють активну роль у кримінальному провадженні, включаючи обвинувачення, і, коли це дозволяється законом або відповідає місцевій практиці, в розслідуванні злочину, нагляді за законністю цих розслідувань, нагляді за виконанням рішень суду та здійсненні інших функцій як представників інтересів держав.

**Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів
(прийнято восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй
з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками.
Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.)**

«Прокуратура» — це державний орган, який від імені суспільства й у суспільних інтересах забезпечує правозастосування, в разі якщо порушення закону тягне за собою кримінальне покарання, з урахуванням, з одного боку, прав особи, а з другого — потрібної дієвості системи кримінального правосуддя. <...>

Держави повинні вжити відповідних заходів для забезпечення того, щоб компетенція і процесуальне положення прокурорів були встановлені законом таким чином, щоб не було ніяких сумнівів у незалежності й неупередженості суддів. Зокрема, держави повинні гарантувати, що та сама людина не може одночасно виконувати обов'язки прокурора й судді.

Однак якщо правова система допускає, держава повинна вжити заходів для того, щоб уможливити послідовне виконання тією самою особою функцій прокурора і судді й навпаки. Такі зміни посади можливі тільки на підставі чітко вираженого бажання заінтересованої особи і з дотриманням необхідних умов.

**Рекомендація Рес (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи
державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя
(прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 р.)**

<...> Якщо національна правова система визначає обов'язки та повноваження державних прокурорів за межами системи кримінального правосуддя, їхньою місією має бути представництво загальних або громадських інтересів, захист прав людини та основних свобод, а також підтримка верховенства права. <...>

Якщо державні прокурори виконують наглядові функції щодо державних, регіональних та місцевих органів влади, а також інших юридичних осіб з метою забезпечення їхнього належного функціонування відповідно до закону, вони мають здійснювати свої повноваження у незалежний, прозорий спосіб, відповідно до принципу верховенства права.

Що стосується приватних юридичних осіб, державний прокурор повинен мати змогу виконувати свої наглядові функції лише у випадках, коли є обґрунтовані та об'єктивні підстави вважати, що відповідна юридична особа порушує свої правові обов'язки, у тому числі ті, що передбачені міжнародними угодами про права людини.

**Рекомендація СМ/Рес (2012) 11 Комітету Міністрів Ради Європи
державам-учасникам щодо ролі прокурорів
поза межами кримінального судочинства
(прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19 вересня 2012 р.)**

код екземпляра 864710

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 17414-6184ПР

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:
04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17-21
Тел.: 0 (44) 537-51-00

Головний редактор:
Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук,
професор,
академік НАПрН України

E-mail: info@pravoua.com.ua

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО УКРАЇНИ» внесено до:

- **Переліку фахових видань у галузі юридичних наук** (наказ Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 2014 року № 455);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «EBSCO Publishing, Inc.» (США)** (Ліцензійна угода від 16 травня 2013 року);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща)** (листопад 2014 року).

ЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України

ВИДАВЕЦЬ

© Видавничий Дім «Ін Юре»

6/2015

Ткачук А. С. Організаційно-правові засади функціонування адвокатури в Німеччині

Анотація. У статті досліджено особливості німецької адвокатури. З'ясовано, що в Німеччині існує монополія адвокатів на представництво в суді та надання юридичних послуг. Розкрито суть спеціалізованої адвокатури й умови отримання адвокатом титулу. Визначено, що страхування професійної відповідальності адвоката є обов'язковим. Обґрунтовано, що ці специфічні риси адвокатури Німеччини доцільно запозичити Україні. Наголошено на актуальності подальшої співпраці українських і німецьких адвокатів.

Ключові слова: адвокатура Німеччини, консультативна монополія, страхування адвокатської діяльності.

Ткачук А. С. Организационно-правовые основы функционирования адвокатуры в Германии

Аннотация. В статье исследованы особенности немецкой адвокатуры. Выяснено, что в Германии существует монополия адвокатов на представительство в суде и предоставления юридических услуг. Раскрыта суть специализированной адвокатуры и условия получения адвокатом титула. Определено, что страхование профессиональной ответственности адвоката является обязательным. Обосновано, что эти специфические черты адвокатуры Германии целесообразно позаимствовать Украине. Обоснована актуальность дальнейшего сотрудничества украинских и немецких адвокатов.

Ключевые слова: адвокатура Германии, консультативная монополия, страхование адвокатской деятельности.

Tkachuk A. Organizational and Legal Principles of Functioning of the Bar in Germany

Annotation. Specific characteristics of the German Bar are studied in the article. Conditions of admission to the profession, monopoly of lawyers to courtroom representation and provision of attorney's services are analyzed. Obligatory insurance of professional liability of an attorney, as well as essence of the specialized Bar are determined. The above specific aspects of the Bar should be introduced in Ukraine. The further cooperation of Ukrainian and German attorneys is emphasized.

Key words: the Bar of Germany, consultative monopoly, insurance of attorneys' activity.

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРАЦІВНИКУ, ЗАПОДІЯНОЇ ЙОМУ ПРИ ВИКОНАННІ НИМ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ

О. РУБАН

*здобувач кафедри цивільного права № 2
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

Відшкодування моральної шкоди — один із найактуальніших інститутів сучасної правової науки, який в Україні не має тривалої історії ані в сенсі правового регулювання, ані в сенсі сталої судової практики. Його правовий механізм із відновлення порушеного права є значним кроком назустріч світовим стандартам захисту майнових та особистих немайнових інтересів фізичних і юридичних осіб.

На практиці кількість справ про відшкодування моральної шкоди щороку суттєво зростає. Проте як тільки виникає питання порушення законного права та заподіяння немайнової шкоди, відразу кожна фізична чи юридична особа зіштовхується з ще невирішеною донині проблемою визначення розміру моральної шкоди. І чим більше відомі юристи (зокрема, О. Браварь, А. Гордон, М. Гандзюк, Є. Желібо, С. Кульчицький, В. Паліюк, Я. Полесіна, П. Рабінович, Р. Стефанчук, А. Стругарьов, М. Халімовський, С. Шимон та інші) досліджували озна-

чену проблему, тим більше виникає запитань. Зокрема, якщо особа доведе факт заподіяння моральної шкоди, яким чином вона повинна обґрунтувати, визначити і довести її розмір? Адже будь-які обґрунтування повинні базуватися на вже існуючій нормативній базі.

Вперше у цивільному законодавстві відшкодування моральної шкоди передбачалося ст. 7 Цивільного кодексу УРСР 1963 р., в якій зазначалося, що громадянин або організація, стосовно яких поширено відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі разом із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням [1]. Також до Цивільного кодексу УРСР у 1993 р. було внесено ст. 440¹, що передбачала відшкодування моральної (немайнової) шкоди особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини. Моральна шкода від-

шкодувалася у грошовій або іншій матеріальній формі за рішенням суду незалежно від відшкодування майнової шкоди. Розмір відшкодування визначався судом з урахуванням суті позовних вимог, характеру діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичних чи моральних страждань потерпілого, а також інших негативних наслідків, але не менше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати.

У 1999 р. у Кодекс законів про працю України (далі — КЗпП України) внесено ст. 237¹ [2], відповідно до змісту якої відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику проводиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Також у п. 3.8 Порядку встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків, під моральною шкодою розуміють фізичні та моральні страждання, спричинені потерпілому в результаті трудового каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я [3].

Зокрема, у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [4] під моральною шкодою визначається втрата немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Визначення моральної (немайнової) шкоди пропонує також і ч. 12 ст. 5 Закону України «Про міліцію» [5], до

якого 12 січня 2005 р. було внесено відповідні доповнення. Згідно зі ст. 5 зазначеного Закону «моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру» [6].

Таким чином, норми про компенсацію шкоди, спричиненої на виробництві, містяться не лише в актах цивільного законодавства, а і в трудовому, кримінальному праві та в інших галузях законодавства, що свідчить про те, що інститут відшкодування моральної шкоди можна вважати міжгалузевим.

Необхідно зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) [7] моральна шкода полягає у:

1) фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;

4) приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, у судовій практиці розуміють втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчинення дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності [4].

З урахуванням наведених дефініцій спробуємо дати визначення моральної (нематеріальної) шкоди, заподіяної працівнику. Так, моральна (нематеріальна) шкода, заподіяна працівнику, — це фізичні та/або моральні (внаслідок психічного впливу) страждання, спричинені потерпілій фізичній особі в результаті трудового каліцтва, іншого ушкодження здоров'я або смертю потерпілого чи близького родича потерпілої особи; душевні страждання, що виявляються у глибокому почутті несправедливості, приниженні честі та гідності, власної самоповаги та самооцінки; втрати немайнового характеру.

Але моральну шкоду, зважаючи на її сутність, неможливо відшкодувати в повному обсязі, адже немає (і не може бути) точних критеріїв майнового вираження душевного болю, спокою, честі, гідності особи тощо. Навіть сама людина, якій завдано моральної шкоди, не завжди може визначити її розмір, тим паче у грошовому еквіваленті. А якщо і робить це, то найчастіше розмір бажаної компенсації істотно перевищує розмір завданих їй збитків (хоча, звичайно, може бути і навпаки). Тому, на нашу думку, необхідно чітко визначити єдину методику рекомендованого (в межах «від» і «до») визначення розміру завданої моральної шкоди та прийняти на законодавчому рівні єдиний нормативний документ (швидше за все — нормативно-правовий акт).

Сьогодні багато законодавчих актів нашої держави частково регулюють питання відшкодування моральної шкоди, проте жоден із них не надає можливості «вирахувати», визначити розмір моральної шкоди. Тільки деякі нормативні акти обмежують розмір моральної шкоди, зокрема, моральна шкода завдана громадянину внаслідок незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосу-

вання запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт відшкодовується виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом [8].

У пункті 6 постанови Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [4] зазначено, що при застосуванні норм КЗпП України щодо порядку розгляду трудових спорів у справах про відшкодування моральної шкоди, заподіяної працівникові у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, суди повинні виходити з того, що за змістом ст. 124 Конституції України [9] потерпілий має право звернутися з такими вимогами безпосередньо до суду. Суддя не вправі відмовити особі у прийнятті заяви з такими вимогами лише з тієї підстави, що вона не розглядалася комісією із трудових спорів.

При цьому необхідно зазначити, що судді повинні враховувати всі особливості психології кожної окремої особи при визначенні розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

В англо-американському праві для визначення розміру моральної (немайнової) шкоди застосовуються три підходи: концептуальний, особистісний, функціональний.

При *концептуальному підході* (Велика Британія) наводиться аналогія з майновим збитком. Прихильники цього підходу вважають, що життя людини, функції організму є такими самими цінностями, як і будь-яке майно. Отже, будь-яка частина тіла має об'єктивну цінність і в разі пошкодження або втрати підлягає відшкодуванню.

Критики зазначеного підходу обґрунтовано стверджують, що не можна користуватися такою системою, оскільки

ки необхідно враховувати умови життя потерпілого, його соціальні зв'язки, особливості професійної діяльності, а також хобі (захоплення) тощо.

Особистісний підхід полягає в тому, що глибина переживань, викликаних ушкодженням здоров'я, залежить від індивідуальності особистості. Тому призначення відшкодування полягає в тому, щоб деякою мірою заповнити втрату щастя і можливості насолоджуватися життям сьогодні й у майбутньому [10, 27–28].

Функціональний підхід передбачає неможливість встановити «цінність» щастя, а тому, на думку його прихильників, суд повинен призначати позивачу таку суму, яка достатня для його «розумного задоволення» [11, 209].

У Франції розмір моральної (немайнової) шкоди визначається судом і залежить від обставин у кожному конкретному випадку. Це обумовлено тим, що Цивільний кодекс Франції прямо не визначає права на відшкодування певного виду шкоди. Однак, як зазначалося раніше, суди передбачають таку форму захисту і орієнтуються здебільшого на раніше винесені рішення або ж проявляють при цьому «великодушність».

У законодавстві США немає жодної методики визначення розміру моральної (немайнової) шкоди. Однак існує два підходи до цього питання. Так, у деяких випадках використовується часовий підхід, який припускає, що гострота переживань пом'якшується зі спливом певного часу. Сутність другого підходу полягає в тому, що «вартість» болю і страждань повинна оцінюватися за допомогою «ринкових» критеріїв. Звідси випливає, що суд повинен встановити, за яку суму потерпілий погодиться добровільно пережити певну біль, і тоді призначається ця сума до виконання [12, 161–163].

О. Ерделевський запропонував інший підхід до визначення розміру

відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Його судження засновані на тому, що «...співвідношення максимальних санкцій норм кримінального кодексу найбільш об'єктивно відображає суспільну значущість охоронюваних благ, і доцільно використовувати ці співвідношення для визначення розміру відшкодування моральної шкоди» [13, 62].

М. Невалінний для оцінки розміру моральної шкоди у вигляді грошової виплати запропонував враховувати процент втрати працездатності працівника, яку встановлює медико-соціальна експертна комісія з урахуванням обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, причини настання нещасного випадку та групи інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я [14, 47].

Отже, на нашу думку, інститут відшкодування моральної (немайнової) шкоди в цивільних правовідносинах потребує вдосконалення, а саме — усунення труднощів, які виникають при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди. Але, враховуючи думку М. Невалінного, водночас постає питання про відшкодування моральної (немайнової) шкоди без втрати працездатності.

На наше переконання, з огляду на різноманітність особистісних якостей, що притаманні різним особам, істотність шкоди, спричиненої потерпілому, варто встановлювати в кожному окремому випадку, враховуючи конкретні обставини справи. Так, неоднакове значення мають пониження ділової репутації юридичної та фізичної особи, шкода честі, гідності фізичної особи, посягання на торгівельну марку і товарний знак, спричинення особі легких, середньої тяжкості і тяжких тілесних ушкоджень або смерті особи на виробництві.

Сьогодні ні ЦК України, ні інші галузеві законодавчі акти не встанов-

люють мінімального і максимального розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Разом із цим, як уже зазначалося, ч. 2 ст. 440¹ Цивільного кодексу УРСР [1] передбачала, що розмір відшкодування моральної шкоди не може становити менше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати. А Правилами відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 [15], котрі діяли до другого півріччя 2001 р., передбачалося, що розмір відшкодування моральної шкоди не може перевищувати 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Слід зазначити, що Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон) [16] не встановлює критеріїв визначення моральної шкоди у грошовому еквіваленті, мінімального і максимального розміру моральної шкоди. Також ч. 3 ст. 34 зазначеного Закону визначався розмір моральної шкоди, заподіяної умовами виробництва, яка не спричинила втрати потерпілим професійної працездатності. При цьому сума страхової виплати не могла перевищувати 200 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, незалежно від будь-яких інших страхових виплат. Проте у 2007 р. цю статтю вилучено із Закону [17].

Слід зазначити, що розмір моральної шкоди не повинен пов'язуватися з розміром матеріального відшкодування, і щоб уникнути помилок, які допус-

каються з цього питання, Пленум Верховного Суду України обґрунтовано у п. 23 постанови від 12 квітня 1996 р. № 5 роз'яснив: «Розмір відшкодування моральної шкоди встановлюється судом і визначення його не ставиться в залежність від наявності матеріальної шкоди, вартості товару (робіт, послуг), суми неустойки, а має ґрунтуватися на характері й обсязі моральних і фізичних страждань, заподіяних споживачеві у кожному конкретному випадку» [18]. Необхідно погодитися із законодавцем, оскільки справді наявність матеріальної шкоди не завжди тягне за собою наявність моральної (нематеріальної) шкоди і навпаки.

Немає в законодавстві і певної методології з обчислення розміру завданої моральної шкоди. Як виняток — відшкодування моральної шкоди, завданої за час перебування під слідством чи судом, розмір якої має визначатися виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць такого перебування (ст. 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду») [8].

Необхідно зазначити, що розмір відшкодування може бути і зменшений (відповідно до вимог ч. 2 ст. 1193 ЦК України, а також аналогічні положення закріплено в постанові Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди») [19]. У такому випадку йдеться про змішану відповідальність, коли шкода виникає внаслідок винної поведінки і заподіювача, і потерпілого. Тому розмір відшкодування має бути зменшений за рахунок вини потерпілого. Отже, встановлюється той обсяг шкоди, який би

мав місце у разі відсутності вини потерпілого.

За шкоду, спричинену джерелом підвищеної небезпеки, відповідальність несе його володілець. Володільцями джерела підвищеної небезпеки є організації та громадяни, які здійснюють експлуатацію джерела підвищеної небезпеки як відповідно до приналежного їм права власності, інших речових прав, так і з інших правових підстав (наприклад, за договором оренди, прокату або довіреністю), а також відповідно до розпорядження компетентних органів про передачу організації у тимчасове користування джерела підвищеної небезпеки. Як зазначала А. Беякова, не є володільцем джерела підвищеної небезпеки і не несе відповідальність перед потерпілим особа, яка здійснювала управління джерелом підвищеної небезпеки відповідно до трудових відносин із власником цього джерела (водій, машиніст, робітник на станку тощо). Володілець відповідає перед потерпілою особою. Робітник же, який здійснював технічне управління джерелом підвищеної небезпеки, відповідає перед організацією, у трудових відносинах з якою він перебуває. Його відповідальність перед організацією ґрунтується на принципі вини [20, 142]. Але сьогодні ці положення розширено і доповнено, зокрема, у ст. 1187 ЦК України зазначено, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак і собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій

підставі (право власності, інше речове право, договір підяду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку [7].

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності» обов'язок відшкодування моральної шкоди покладено на Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Але Законом України від 23 лютого 2007 р. № 717-V «Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”» скасовано зазначений порядок відшкодування моральної (немайнової) шкоди, тобто виключено право потерпілого на відшкодування моральної шкоди.

Рішенням Конституційного Суду України від 8 жовтня 2008 р. зазначені зміни визнано конституційними з огляду на те, що права працівників на відшкодування моральної шкоди не порушено, оскільки ст. 1167 ЦК України і ст. 237¹ КЗпП України їм надано право відшкодувати моральну шкоду за рахунок власника або уповноваженого ним органу (роботодавця).

Проте законодавець також передбачив, що відшкодування завданої моральної шкоди може закріплюватися умовами відповідного трудового договору (контракту), навіть якщо таке право не передбачене спеціальними нормами, що регулюють конкретні відносини. Зокрема, за умовами ст. 611 ЦК України у випадку порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або зако-

ном, серед яких зазначено і відшкодування моральної шкоди.

На нашу думку, неможливо встановити розмір відшкодування моральної шкоди для кожного конкретного випадку, але необхідно закріпити на законодавчому рівні мінімальний розмір, що унеможливилюватиме випадки занадто низького розміру компенсацій.

Враховуючи незначне коло критеріїв визначення моральної (немайнової) шкоди, встановлене ст. 23 ЦК України, суди намагалися їх визначити самостійно. При цьому до уваги бралися обставини, пов'язані зі специфікою розглянутих справ. Зокрема, суди використовували такі критерії:

1) у справах про захист честі, гідності та ділової репутації — «посадове становище потерпілого», «розповсюдження інформації в часі і просторі», «повторюваність інформації» тощо [21];

2) у справах про захист прав споживачів — «втрата часу на безплідне очікування виконання роботи (послуги)», «заподіяння незручностей із заміною неякісного товару», «неетична поведінка працівників сфери обслуговування (торгівлі)», «неякісне надання послуг (з перевезення пасажирів, туристів)» тощо [22];

3) у справах, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами — «кількість загиблих», «спосіб отримання інформації про смерть», «спричинення смерті на очах у позивача», «необхідність потерпілого використовувати ушкоджений автомобіль» тощо [23];

4) в інших справах — «ступінь вини заподіявача шкоди» [24], «ставлення відповідача до скоєного» [25], «поведінка винного в залі судового засідання» [26], «майновий стан потерпілого» (матеріально забезпечений чи навпаки — нужденний) [27] тощо.

Крім перерахованих вище критеріїв, встановлених законодавством і

судовою практикою, ЦК України у ст. 1263 передбачив вимоги «розумності» і «справедливості» при визначенні розміру моральної (немайнової) шкоди.

На нашу думку, при відшкодуванні шкоди завданої працівнику (робітнику, службовцю) при виконанні ними своїх трудових (службових) обов'язків критеріями визначення моральної (немайнової) шкоди можна вважати такі:

1. Ступінь близькості загиблого працівника (робітника, службовця) і позивача. Очевидно, розмір моральної (немайнової) шкоди повинен бути вищим, якщо настала смерть близької людини (батьків, чоловіка/жінки, дітей).

2. Регіон поширення відомостей, що порочать честь, гідність і ділову репутацію працівника (робітника, службовця). Цей критерій необхідно враховувати, коли наслідком поширення таких відомостей є неможливість продовження професійної діяльності у конкретному населеному пункті, що призводить до необхідності змінити місце/регіон проживання працівника (робітника, службовця) або навіть професію, що у свою чергу призводить до необхідності змінити усталений плин життя (необхідність отримувати нову професію, прилаштовуватися до життя в іншому регіоні, оплачувати навчання новій професії тощо).

3. Індивідуальні особливості потерпілого: а) тривалість перебування потерпілого працівника (робітника, службовця) у стані неспокою, стресу, шоку чи депресії; б) строк перебування на лікарняному (реанімація, стаціонарне лікування, кількість перенесених операцій); в) витрати на реабілітацію та адаптацію інваліда; ступінь психічного розладу потерпілого працівника; можливість продовжувати трудову діяльність; г) зміни в суспільному, соціальному чи сімейному житті (розпад сім'ї,

звільнення з роботи, необрання на виборну посаду, порушення нормальних життєвих зв'язків тощо).

4. Вимоги справедливості, добросовісності та розумності. Розмір компенсації моральної шкоди, яка вимагається потерпілим, має бути справедливим, тобто адекватним тому обсягу фізичних і моральних страждань, які зазнав потерпілий у результаті скоєного щодо нього правопорушення.

5. Кваліфікація працівника (робітника, службовця). Цей критерій можна застосовувати з огляду на те, що більш кваліфікований працівник (робітник, службовець) зазнає більше збитків, ніж менш кваліфікований, а можливість знайти роботу за фахом, гідну його кваліфікації, та можливість отримувати достойну заробітну плату такому працівнику (робітнику, службовцю) набагато складніше, ніж менш кваліфікованому.

Нині актуальним є розширення переліку випадків, при настанні яких особі в обов'язковому порядку відшкодуватиметься моральна шкода: при смерті дитини, одного з подружжя чи батьків; при нанесенні тяжких тілесних ушкоджень; при посяганні на честь, гідність і ділову репутацію особи, яка виконує службові обов'язки державного службовця, представника влади, диктора на радіо, ведучого на телебаченні тощо), що призводить до неможливості продовження трудової діяльності з обраної професії тощо.

Отже, на жаль, потенційним позивачам необхідно враховувати, що тягар доказування розміру моральної (немайнової) шкоди лежить саме на них [28–30]. Відповідно до вимог статей 10, 60 Цивільного процесуального кодексу України кожна сторона повин-

на довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Також відповідно до ст. 137 Цивільного процесуального кодексу України у позовній заяві про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має бути зазначено, в чому полягає ця шкода, якими неправомірними діями чи бездіяльністю її заподіяно позивачеві, з яких міркувань він виходив, визначаючи розмір шкоди, та якими доказами це підтверджується [31]. Але у більшості випадків спричинення моральної (нематеріальної) шкоди її наявність неможливо довести. Як наслідок — зменшення заявленої суми відшкодування чи взагалі відмова у відшкодуванні такої шкоди.

У цій статті розглянуто лише деякі теоретичні питання, пов'язані з поняттям моральної шкоди, порядком обчислення її компенсації, розміром відшкодування. На основі проведеного дослідження вироблено критерії, які мають враховуватися при визначенні розміру компенсації моральної шкоди працівнику за шкоду, спричинену на виробництві, а також обґрунтовано необхідність встановлення мінімального та максимального розміру відшкодування.

Однак розглянуті питання потребують подальшого дослідження: варто виробити чіткі пропозиції для покращення чинного законодавства щодо відшкодування моральної шкоди, деталізувати порядок відшкодування цієї шкоди.

Маємо сподівання, що подальша розробка проблем відшкодування моральної шкоди, завданої працівнику, матиме місце у працях вітчизняних науковців і змінах до чинного законодавства України.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. № 1540-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3. Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 5 червня 2012 р. № 420 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1387-12>.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
5. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 4. — Ст. 20.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканність, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист) : Закон України від 12 січня 2005 р. № 2322-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 10. — Ст. 187.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
8. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 1. — Ст. 1.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
10. Мачульская Е. Е. Проблемы возмещения морального вреда в трудовом праве // Вестник Московского университета. — Серия 11: Право. — 1994. — № 4.
11. Oqus A. I. The Law of Damages. — L., 1973.
12. Паліук В. П. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди : моногр. — К., 2000. — 272 с.
13. Эрделевский А. М. Моральный вред и компенсация за страдания. — М., 1997.
14. Неваляний М. Моральна шкода та питання відшкодування її на практиці // Право України. — 1995. — № 7.
15. Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків : постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/KP940071.html>.
16. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 46–47. — Ст. 403.
17. Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» : Закон України від 23 лютого 2007 р. № 717-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 22. — Ст. 292.
18. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів : постанова Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96>.
19. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди : постанова Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>.
20. Белякова А. М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда : моногр. — М., 1986.
21. Узагальнення судової практики в справах за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності та ділової інформації і компенсацію моральної шкоди // Наряд узагальнень Верховного Суду України за 1997 р.
22. Обобщение практики рассмотрения судами Николаевской области гражданских дел о возмещении морального (неимущественного) вреда за 1998 г.
23. Архив Центрального районного суда г. Николаева за 1998 г.
24. Узагальнення практики розгляду судами Одеської області справ про відшкодування моральної шкоди за 1997 р.
25. Архив Ленинского районного суда г. Николаева, дело № 2-235 за 1997 г.
26. Архив Заводского районного суда г. Николаева, дело № 2-468 за 1998 г.
27. Архив Центрального районного суда г. Николаева, дело № 2-1034 за 1997 г.
28. Справа № 2-96/11 за 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
29. Справа № 642/2167/13-ц за 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
30. Справа № 2-1760/2012 за 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
31. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–42. — Ст. 492.

REFERENCES

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 18 lypnia 1963 r. № 1540-VI [Civil Code of the Ukrainian SSR of July 18, 1963 No. 1540-VI]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
2. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10 hrudnia 1971 r. № 322-VIII [Code of Laws on Labor of Ukraine of December 10, 1971 No. 322-VIII]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Pro zatverdzhennia Poriadku ta Kryteriiv vstanovlennia medyko-sotsialnymy ekspertnymy komisiiamy stupenia stiiikoї vtraty profesiinoї pratsezdatsnosti u vidsotkakh pratsivnykam, iakym zapodiiano ushkodzhennia zdorov'ia, pov'iazane z vykonanniam trudovykh obov'язkiv: nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 5 chervnia 2012 r. № 420 [On Approval of the Procedure and Criteria for Medical-Social Expert Commissions of Identify the Sustainable Degree of Loss of Employability as a Percentage of Employees Suffered Health Damage Associated with Performance of Their Duties: Decree of the Ministry of Health of Ukraine of June 5, 2012 No. 420]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1387-12>.
4. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 31 bereznia 1995 r. [On Court Practice in Cases on Refunding Moral (Non-Property) Damage: Resolution of the Supreme Court of Ukraine of March 31, 1995]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
5. Pro militsiiu: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 1990 r. № 565-XII [On Police: Law of Ukraine of December 20, 1990 No. 565-XII], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1991, no. 4, Article 20.
6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy (shchodo posylennia pravovoho zakhystu hromadian ta zaprovadzhennia mekhanizmiv realizatsii konstitutsiinykh prav hromadian na pidpriemnytsku diialnist, osobystu nedotorkannist, bezpeku, povahu do hidnosti osoby, pravovu dopomohu, zakhyst): Zakon Ukrainy vid 12 sichnia 2005 r. № 2322-IV [On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine (Concerning the Strengthening of the Legal Protection of Citizens and Introducing Mechanisms for Implementing Constitutional Rights of Citizens to Entrepreneurial Activity, Personal Inviolability, Security, Respect for Human Dignity, Legal Advice, Protection): Law of Ukraine of January 12, 2005 No. 2322-IV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2005, no. 10, Article 187.
7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2003, no. 40–44, Article 356.
8. Pro poriadok vidshkoduvannia shkody, zavdanoi hromadianynovi nezakonnyymi diiamy orhaniv, shcho zdiisniuiut operatyvno-rozshukovu diialnist, orhaniv dosudovoho rozsliduvannia, prokuratury i sudu: Zakon Ukrainy vid 1 hrudnia 1994 r. № 266/94-VR [On the Reparation for Injury Caused by Unlawful Acts of the Authorities Carrying out Operational and Search Activities, Pre-Trial Investigation, Prosecution and Trial: Law of Ukraine of December 1, 1994 No. 266/94-BP], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1995, no. 1, Article 1.
9. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-BP], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, no. 30, Article 141.
10. Machul'skaya E. E. Problemy vozmeshcheniya moral'nogo vreda v trudovom prave [Issues of Reparation for Moral Damage in Labor Law], *Vestnik Moskovskogo universiteta, Seriya 11: Pravo*, 1994, no. 4.
11. Oqus A. I. The Law of Damages, L., 1973.
12. Paliuk V. P. Vidshkoduvannia moral'noi (nemainovoi) shkody [Reparation for Moral (Non-Property) Damage], Kyiv, 2000, 272 p.
13. Erdelevskiy A. M. Moral'nyy vred i kompensatsiya za stradanija [Moral Damage and Reparation Therefore], Moscow, 1997.
14. Nevalinnyi M. Moralna shkoda ta pytannia vidshkoduvannia ii na praktytsi [Moral Damage and Reparation Issues in Practice], *Pravo Ukrainy*, 1995, no. 7.
15. Pro zatverdzhennia Pravyl vidshkoduvannia vlasnykom pidpriemstva, ustanovy i orhanizatsii abo upovnovazhenym nym orhanom shkody, zapodiianoї pratsivnykovi ushkodzhenniam zdorovia, poviazanim z vykonanniam nym trudovykh obov'язkiv: postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 23 chervnia 1993 r. № 472 [On Approval of the Rules of Refund by the Owner of an Enterprises, Institutions and Organizations or a Body Authorized Thereby of Injury Caused to an Employee's Health Due to the Performance of His Duties: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 23, 1993 No. 472]. Available at: <http://www.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/KP940071.html>.
16. Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia vid neshchasnoho wypadku na vyrobnytstvi ta profesiinoho zakhvoriuvannia, iaki sprychynly vtratu pratsezdatsnosti: Zakon Ukrainy vid 23 veresnia 1999 r. № 1105-XIV [On Compulsory State Social Insurance against Accidents at Work and Diseases that Cause Disability: Law of Ukraine of September 23, 1999 No. 1105-XIV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1999, no. 46–47, Article 403.
17. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia vid neshchasnoho wypadku na vyrobnytstvi ta profesiinoho zakhvoriuvannia, iaki sprychynly vtratu pratsezdatsnosti»: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2007 r. № 717-V [On Amending the Law of Ukraine «On Compulsory State Social Insurance against Accidents at Work and Diseases that Cause Disability»: Law of Ukraine of February 23, 2007 No. 717-V], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2007, no. 22, Article 292.
18. Pro praktyku rozhlidu tsyvilnykh sprav za pozovamy pro zakhyst prav spozhyvachiv: postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 12 kvitnia 1996 r. № 5 [On the Practice of Hearing Civil Cases on Consumers' Rights Protection: Resolution of the Supreme Court of Ukraine of April 12, 1996 No. 5]. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96>.
19. Pro praktyku rozhlidu sudamy tsyvilnykh sprav za pozovamy pro vidshkoduvannia shkody: postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27 bereznia 1992 r. № 6 [On the Practice of Hearing Civil Cases of Claims for Injury: Resolution of the Supreme Court of Ukraine of March 27, 1992 No. 6]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>.
20. Belyakova A. M. Grazhdansko-pravovaya otvetstvennost za prichinenie vreda [Civil Liability for Injury], Moscow, 1986.
21. Uzahalnennia sudovoi praktyky v spravakh za pozovamy do zasobiv masovoi informatsii pro zakhyst chesti, hidnosti ta dilovoi informatsii i kompensatsiiu moralnoi shkody [Generalization of the Court Practice in Cases of Claims to the Media on Protection of Honor, Dignity and Business Information and Reparation for Moral Damage], *Nariad uzahalnen Verkhovnoho Sudu Ukrainy za 1997 r.*
22. Obobshchenie praktiki rassmotreniya sudami Nikolaevskoy oblasti grazhdanskikh del o vozmeshchenii moral'nogo (neimushchestvennogo) vreda za 1998 g. [Generalization of the Practice of the Courts of the Nikolaiev Region of Hearing Civil Cases of Reparation for Moral (Non-Property) Damage of 1998].
23. Arkhiv Tsentralnogo rayonnogo suda g. Nikolaeva za 1998 g. [Archive of the Central Regional Court of the City of Nikolaiev of 1998].
24. Uzahalnennia praktyky rozhlidu sudamy Odeskoi oblasti sprav pro vidshkoduvannia moralnoi shkody za 1997 r. [Generalization of the Practice of the Courts of the Odessa Region of Hearing Cases of Reparation for Moral Damage of 1997].
25. Arkhiv Leninskogo rayonnogo suda g. Nikolaeva, delo № 2-235 za 1997 g. [Archive of the Lenin District Court of the City of Nikolaiev, Case No. 2-235 of 1997].
26. Arkhiv Zavodskogo rayonnogo suda g. Nikolaeva, delo № 2-468 za 1998 g. [Archive of the Zavodskoi District Court of the City of Nikolaiev, Case No. 2-468 of 1998].
27. Arkhiv Tsentralnogo rayonnogo suda g. Nikolaeva, delo № 2-1034 za 1997 g. [Archive of the Central District Court of the City of Nikolaiev, Case No. 2-1034 of 1997].
28. Sprava № 2-96/11 za 2012 r. [Case No. 2-96/11 of 2012]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua>.
29. Sprava № 642/2167/13-ts za 2014 r. [Case No. 642/2167/13-ii of 2014]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua>.
30. Sprava № 2-1760/2012 za 2013 r. [Case No. 2-1760/2012 of 2013]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua>.
31. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV [Code of Civil Procedure of Ukraine of March 18, 2004 No. 1618-IV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2004, no. 40–42, Article 492.

Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Рубан О. О. Компенсация моральной шкoди працівнику, запoдіяної йому при викoнанні ним своїх oбoв'язків

Анотація. Стаття присвячена проблемам, пов'язаним із відшкодуванням моральної (нематеріальної) шкoди, запoдіяної працівникові ушкодженням здoрoв'я. Аналізуються наукові погляди науковців стoсoвнo цієї проблематики, на oснoві яких вносяться пропозиції щoдo законодaвчoгo закріплення пoрядкy визначення рoзміру відшкодування моральної (нематеріальної) шкoди. Прoпoнується низкa критеріїв, які, за рекомендацією aвтoрa, мають враховуватися при визначенні рoзміру моральної (нематеріальної) шкoди.

Ключові слова: працівник, робoтoдавeць, відшкодування моральної шкoди, визначення рoзміру моральної шкoди.

Рубан Е. А. Компенсация морального вреда работнику, причиненного ему при исполнении им своих обязанностей

Аннотация. Стаття присвячена проблемам, связанным с возмещением морального (нематериального) ущерба, причиненного работнику повреждением здоровья. Анализируются различные научные взгляды ученых по этой проблематике, основываясь на которых вносятся предложения по законодательному закреплению порядка определения размера возмещения морального (нематериального) вреда. Предлагается также перечень критериев, которые, как рекомендует автор, необходимо учитывать при определении размера морального (нематериального) вреда.

Ключевые слова: работник, работодатель, возмещение морального вреда, определение размера морального вреда.

Ruban O. Reparation for Moral Damage to Employees in the Performance of Their Duties

Annotation. The article deals with reparation for non-property (moral) damage to employees who suffer injury in the performance of their duties. The author analyzes different scientific positions on this issue. The proposals for legislative codification of the procedure for determining the exact amount of reparation for moral damage are made. A number of criteria are proposed. The author recommends to consider them when determining the moral (non-property) damage.

Key words: employee, employer, reparation for moral damage, determination of moral damage.